

mükellefiyetler doğuran antlaşmaya ve bununla ilgili ödemelere pakton denildi. İslâm tarihindeki uygulama da bu tarife uymaktadır. Bu vergi İslâm tarihinde ilk defa Amr b. Âs'ın Mısır valiliği zamanında 20 veya 21'de (641-642) Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh tarafından alınmıştır. Ancak bu onun tarafından ihdas edilmiş bir vergi değildi. Yörede daha önce de mevcut olan bu sistem Abdullah b. Sa'd tarafından yeniden uygulanmaya başlanmıştır. Müslümanlar Mısır'ı fethedince Amr b. Âs'ın gönderdiği Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh kumandasındaki birlik Kuzeydoğu Afrika'da, sınırları Kızıldeniz'den Libya çöllerine ve Hartum'a kadar uzanan Nübe (Nübe) topraklarına girdi ve burada çetin bir mukavemetle karşılaştı. Abdullah b. Sa'd Nübeliler'le anlaşma yaparak onları vergiye bağladıktan (bakt) ve burada bir müddet kaldıktan sonra geri döndü (Makrîzî, I, 200). Nübeliler Hz. Ömer'in ölümü üzerine anlaşmayı bozarak Yukarı Mısır'a saldırmaya başladılar. Hz. Osman tarafından Mısır valisi tayin edilen Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh Nübeliler üzerine yürüdü ve sonunda Nübeliler yeniden barış yapmak mecburiyetinde kaldılar (Ramazan 31/Nisan - Mayıs 652). Antlaşmaya göre taraflar birbirlerinin topraklarına serbestçe girebilecekler, fakat buralarda devamlı olarak yerleşip oturmayacaklardı. Nübeliler vergi olarak her yıl 360 köle vereceklerdi. Buna karşılık müslümanlar da kıtlık ve sıkıntı içindeki Nübeliler'e başta yiyecek ve giyecek olmak üzere çeşitli yardımlar yapacaklardı. Nübeliler'den İslâm hâkimiyeti altına girerek zimmi* olmayı kabul edenler müslümanlarla savaşmayacak ve Nübe'ye kaçan köleleri iade edeceklerdi. Dongala'da yapılacak bir caminin inşaat masraflarına katılmayı da kabul eden Nübeli hıristiyanlar ayrıca 360 kölenin müslümanlara teslim edilmesi sırasında görev yapan memurlara da kırk köle karşılığı vergi ödeyeceklerdi.

Nübeliler daha sonra bu vergiyi muhtemelen savaş esirlerinin bulunmayışı sebebiyle düzenli olarak ödeyemediler. Zaman zaman esir yerine halktan bazı kimseleri vermek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca özellikle fil, zürafa ve leopar gibi hayvanlar da göndermişlerdir. Abbâsî halifeleri Mehdî ve Mu'tasım dönemlerinde baktla ilgili yeni düzenlemeler yapıldı. Mu'tasım mûsamahakâr bir yol takip ettiyse de bu vergiyi temelden değiştirme yönüne gitmedi,

sadece Nübeli hıristiyanlara mükellefiyetlerini üç yılda bir ödeme mecburiyetini getirdi. Bu arada onların, Nübe sınırları içinde bulunan ve Nübeliler'in vergilerini teslim ettikleri yer olan Kasr'daki İslâm askerî birliklerinin kaldırılması konusundaki isteklerini de reddetti.

Memlûk Sultanı I. Baybars Nübe'nin merkezi olan Dongala'yı fethettikten ve Nübe Devleti'ni ortadan kaldırdıktan sonra (674/1276) bölge müslümanların eline geçerek süratle İslâmlaşmış ve bakt vergisi de sona ermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Firüzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "bkt" md.; *Kâmûs Tercümesi*, "bkt" md.; R. Blachère v.dğr., *Dictionnaire Arabe-Français-Anglais*, Paris 1970, II, 751-752; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (Torrey), s. 189; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 339-342; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* içinde), Kahire 1303, III, 108-111; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 155; Makrîzî, *el-Hıta*, I, 199-202; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Deurinde Memlûk Sultanlığı* (XIV. Yüzyıl Mısır Tarihine Dair Araştırmalar), İstanbul 1961, s. 30; J. Cuoq, *Islamisation de la Nubie chrétienne, VIIe-XVIe siècles*, 1986, Bibliothèque d'Etudes Islamiques, 9; Fethi Gays, *el-İslâm ve'l-Habeşe*, Kahire, ts. (Mektebetü'n-Nehdâtü'l-Misriyye), s. 77; P. M. Holt — M. W. Dally, *A History of the Sudan*, Hong Kong 1988, s. 16, 19, 22; C. H. Becker, "Bakt", *IA*, II, 258-259; S. Hillelson, "Nübe", a.e., IX, 341-342; F. Lokkegaard, "Bakt", *EP* (İng.), I, 966.

HULÛSİ YAVUZ

BÂKÛM er-RÛMÎ

(باقوم الرومى)

Sahâbi.

Asıl adı Bakom'dur. Hz. Peygamber için minber yaptıkları rivayet edilen yedi kişiden biri olup Rum asıllıdır. Adının Bâkûl veya Belkûm olduğu da nakledilen bu sahâbi Ümeyye oğullarının kölesiydi. Medine'ye hicret ettikten sonra ensardan bir hanımın hizmetinde bulundu. Hz. Peygamber bu hanımdan, marangoz olan kölesine halka hitap ederken üzerine oturabileceği bir minber yaptırmasını istedi. Bâkûm da ilgin ağacından üç basamaklı bir minber yaptı.

Kaynaklarda İslâmiyet'ten önce Kureysliler'in Bâkûm adında Rum asıllı bir kimseye Kâbe'yi yeniden yaptırdıkları kaydedilmektedir. Bu rivayete göre hem mimar hem de tüccar olan Bâkûm'a ait bir gemi fırtınaya yakalanarak parçalanmış, aktaş, tahta ve demir yüklü olan gemi Cidde Şuaybiye Limanı önlerine sürüklenmişti. Bu haber üzerine Mek-

keliler Cidde'ye giderek geminin enkazını satın almışlar, Bâkûm'la da Kâbe'yi yeniden inşa etmek üzere anlaşmışlardı. O sıralarda otuz beş yaşında bulunan Hz. Peygamber'in Kâbe inşaatı için sırtında taş taşıdığı ve kabileler arasında hakemlik yaparak bitirilme ortadan kaldırdığı bilinmektedir. Süheylî ve İbn Hacer el-Askalânî'nin de kaydettikleri gibi Mescid-i Nebevî'ye minber yapan Bâkûm ile Kâbe'yi yeniden inşa eden bu zatın aynı kişi olması ihtimal dahilindedir. Bâkûm'un Kâbe inşaatında sadece mimarlık yaptığı, marangozluk işlerini ise Mekke'de bulunan bir Kıptî'nin üstlendiği rivayeti de vardır.

Minberi hicretin 6 (627-28), 7 veya 9. yılında yaptığı söylenen Bâkûm'un nerede ve ne zaman öldüğü bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshak, *es-Sire*, s. 83; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 145; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf*, II, 277-278; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 195; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 136-137, 166; a.m.f., *Fethu'l-bârî* (Sa'd), III, 39-40; V, 59-60; *Tecrid Terce-mesi*, II, 323-324; III, 73-74; *Diyârbekrî, Târîhu'l-hamis*, II, 68; Köksal, *İslâm Târîhi, Mekke Devri*, İstanbul 1981, s. 112-113; Johs. Peder-sen, "Mescid", *IA*, VIII, 32.

İSMAİL L. ÇAKAN

el-BÂKÛRETÜ'S-SÜLEYMÂNİYYE

(البكورة السليمانية)

Nusayrîlik'ten Hıristiyanlığa geçen

Adanalı Süleyman Efendi'nin

(ö. 1863 [?])

Nusayrîler'in

gizli inanç ve ibadetlerini ifşa ve tenkit amacıyla yazdığı eseri.

Tam adı *el-Bâkûretü's-Süleymâniyye fi keşfi esrârî'd-diyâneti'n-Nusayriyye* olan ve yedi bölüm (fasıl) ile bir hâtime kısmından meydana gelen eserin ilk bölümüne müellif kendi hayatını ve Nusayrîliğe girişini anlatmakla başlar. Buna göre Süleyman Efendi 1834'te Antakya'da doğmuş, yedi yaşında o devirde Ezene denilen Adana'ya gitmiş, on sekiz yaşında "Meşveret Cemiyeti" denilen bir toplantıya katılarak Nusayrîliğe ilk adımını atmıştır. Kırk gün sonra düzenlenen "Melik Cemiyeti"nde bir kadeh içki içerek A. M. S. (Ali - Muhammed - Selmân) sırrını öğrenmiş, ondan bu sırrı hiç kimseye ifşa etmemesi istenmiştir. Altı ay sonra tekrar cemiyete çağrılan Süleyman Efendi'ye iki kişi kefil olmuş, kendisine "Ali b. Ebû Tâlib'in